

Inhoud

Inleiding	7
1. Oranje boven Brussels lof <i>Jan Schippers</i>	13
2. 'Europa, keer terug naar de basis!' <i>Wilke van der Spek</i>	38
3. Het christendom als morele basis voor de Europese Unie <i>Leen van der Waal</i>	49
4. Meesturen aan de voorkant <i>Bert Jan Ruissen</i>	60
5. 'Zorg voor een christelijk geluid op onze globe' <i>Ardjan Boersma</i>	68
6. Gelijke monniken, gelijke kappen?! <i>Richard Donk</i>	80
7. De ster van Bethlehem is hier nog niet gedooft <i>Martin Janssen en Bas Belder</i>	90
8. De subsidiekraan in Brussel staat wijd open <i>Lize Kooyman</i>	100
9. 'De Europese instellingen zijn allesbehalve efficiënt' <i>Lize Kooyman en Jan Schippers</i>	116
10. 's Lands wijs, 's lands eer?! <i>Gercoline van Beek</i>	125
11. Kwaliteit gaat vóór kwantiteit <i>Walter van Luik</i>	135
12. 'Ik ben dankbaar voor de grote betrokkenheid vanuit de achterban' <i>Frank van Putten en Jan Schippers</i>	150
Personalía auteurs en geïnterviewden	161

HOOFDSTUK 1

Oranje boven Brussels lof

Waarom de Europese Unie grenzen nodig heeft

Jan Schippers

1 Inleiding

De Europese Unie verkeert in zwaar weer. Niet dat haar politieke en economische invloed geslonken zijn. Integendeel, de Unie heeft momenteel meer macht dan ooit. Zij telt 28 lidstaten en bestrijkt met haar regelgeving haast ieder beleidsterrein. De bevolking in veel lidstaten staat echter kritischer en negatiever tegenover Brussel dan tevoren het geval is geweest. Was de SGP tot circa tien jaar terug een van de drie kleine partijen in de Tweede Kamer met een eurosceptische houding, thans wordt deze positie door meer en ook door grotere partijen gedeeld. Het referendum in juni 2005 over de Europese grondwet kan als een markeringspunt worden beschouwd. Toen stemde 61,5 procent van de kiezers tegen de voorgestelde 'Grondwet voor Europa', terwijl in de Tweede Kamer zo'n viervijfde van de leden ervoor was. Een dreun voor de Nederlandse en Europese politieke elite. Helaas hielp het niet echt. Op 5 juni 2009 werd het Verdrag van Lissabon door een ruime Kamermeerderheid gesteund.¹ Het verdrag verving de verworpen grondwet, de inhoud was echter nauwelijks gewijzigd. De kiezer sprak duidelijke taal; de karavaan trok verder.

1. De fracties van CDA, ChristenUnie, D66, GroenLinks, PvdA en VVD stemden vóór; die van PVV, Partij voor de Dieren, SGP, SP en Verdonk stemden tegen.

Maar niet voor lang. Nauwelijks was de inkt van het Verdrag van Lissabon droog, of daar diende zich de financiële crisis aan. Verschillende EU-lidstaten kwamen in problemen door een stijgende rente voor hun staatsleningen in combinatie met een dalende werkgelegenheid. Griekenland en Cyprus werden ternauwernood gered van een faillissement. Andere, ook grotere lidstaten, balanceren op een slap koord door hun hoge staats-schuld. Bijgevolg heerst er veel wantrouwen onder de mensen jegens Europa. Beloften over de zonnige toekomst van de euro bleken waardeloos. De werkgelegenheid nam dankzij het Europese beleid niet toe, maar daalde. Mensen zien dat hun werk wordt gegund aan goedkope arbeiders uit Oost-Europese landen die vrij mogen reizen in de gehele Europese Unie. Van de weeromstuit gaan veel Nederlandse partijen bij de komende Europese Verkiezingen zoete broodjes bakken. Zelfs VVD en CDA, twee partijen waarvan de vertegenwoordigers in het Europees Parlement een uitgesproken federale EU-koers volgen, proberen nu kiezers gunstig te stemmen met leuzen waar de eurosceptis vanaf druipt. Dit zal het vertrouwen van de kiezers in de politiek – en zeker in deze partijen – bepaald niet versterken.

De SGP brengt sinds jaar en dag de lijn 'Europa indien nodig' in praktijk, zowel in de Tweede Kamer als in het Europees Parlement. Een benadering die steeds meer kiezers aanspreekt. De SGP heeft de Europese Unie nooit omhelsd als een reddingsboei voor de Europese volkeren. De EU is nu eenmaal geen brengster van een ideale samenleving met vrede, welvaart en solidariteit voor iedereen. In sommige opzichten lijkt zij meer op een blok aan het been. Anderzijds keert de SGP zich onomwonden tegen nationalisme en het ongenueanceerd vooropstellen van het eigenbelang. Zelfzucht maakt blind en negeert het Bijbelse richtsnoer om in trouw recht te doen aan de naaste.

In deze bijdrage zet ik het hoe en waarom van de SGP-visie op de ontwikkeling van de Europese Unie uiteen aan de hand van de tegenstelling tussen federalisme en nationalisme. De eerste term geeft uitdrukking aan het streven naar een 'Verenigde Staten van Europa', terwijl het tweede begrip staat voor de wens om de Europese Unie op te heffen of het lidmaatschap daarvan op te zeggen. Tegen de achtergrond van deze twee tegengestelde visies verduidelijk ik vervolgens het pleidooi van de SGP voor een ander Europa. Vooraf geef ik een typering van de Europese Unie en haar belangrijkste instellingen.

2 Een typering van de Europese Unie

De Europese Unie is een samenwerkingsverband van 28 Europese staten die zich op basis van een Verdrag met deze organisatie duurzaam verbonden hebben. Bij de oprichting werd nog niet gesproken van een Unie, maar van een Europese Gemeenschap. Kort na de Tweede Wereldoorlog werd door zes Europese staten de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal opgericht. Door de winning van kolen en de productie van staal bij een gemeenschappelijke autoriteit onder te brengen, maakte men het ongecontroleerd opbouwen van een groot leger onmogelijk. Met de oprichting van Euratom in 1958 werd ook de productie van kernenergie een zaak van gemeenschappelijk belang. In hetzelfde jaar kwam de Europese Economische Gemeenschap tot stand. Hoewel deze zich aanvankelijk richtte op de vorming van een gezamenlijke markt en verbetering en vergroting van de voedselproductie, was een steeds hechter verbond van lidstaten van meet af aan de grondgedachte van de Europese integratie.

In 1967 werden de instellingen die op basis van de voorgaande drie verdragen waren opgericht, gefuseerd tot één geheel: de Europese Gemeenschappen (EG). Bij Verdrag van Maastricht (1993) werd de EG omgedoopt tot Europese Unie. In de naam-

geving komt tot uitdrukking dat het gaat om een verbond van staten. De EU is geen federale staat, zoals de Verenigde Staten van Amerika. Zij heeft bijvoorbeeld geen recht om belasting te heffen van de inwoners. Tegelijk is de EU meer dan een internationale organisatie, zoals de Verenigde Naties of de Raad van Europa. Want vanuit Brussel kan zij bijvoorbeeld regelgeving uitvaardigen die bindend is voor burgers en bedrijven in de lidstaten. Een ander 'statelijk' trekje is de euro, de eenheidsmunt waaraan 18 van de 28 lidstaten deelnemen.

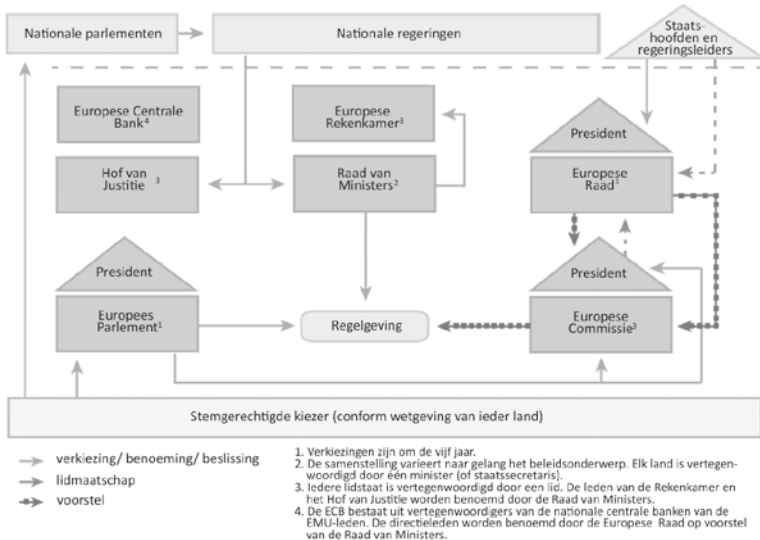
2.1 Organisatie van de Europese Unie

De EU steekt vrij complex in elkaar en is voor mensen die de Europese politiek niet regelmatig volgen behoorlijk verwarrend. Dat komt ook doordat in de media de EU-instellingen niet altijd precies aangeduid worden of zelfs verwisseld worden met organen van andere internationale organisaties. Zo maakt het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg geen deel uit van de EU, maar van de Raad van Europa waarbij 47 landen zijn aangesloten.²

De drie belangrijkste instellingen van de EU zijn: de (Europese) Raad van Ministers, de Europese Commissie en het Europees Parlement. Drie andere gewichtige organen zijn het Hof van Justitie (rechtspraak), de Europese Rekenkamer (financieel beheer) en de Europese Centrale Bank (monetair beleid). Daarnaast zijn er verschillende Comités, adviserende en toezichthoudende instanties, zoals het Comité van de Regio's en de Europese Ombudsman. Verder zijn er 33 agentschappen van de EU die elk actief zijn op een specifiek onderdeel van het EU-beleid, zoals het Europees Milieugentschap, Europool

2. Deze internationale organisatie werd in 1949 opgericht door tien Europese landen. Naast de 47 Europese leden hebben zes niet-Europese landen en Vaticaanstad de status van waarnemer. Zie Bijlage 5 op p. 170.

(misdadbestrijding) en Frontex (coördinatie grensbewaking).³ In onderstaand overzicht zijn de belangrijkste EU-instellingen en hun onderlinge relaties weergegeven.

2.2 Raad, Commissie en Parlement

Het zwaartepunt van de macht in de Europese Unie ligt bij de *Raad van Ministers*. In dit orgaan zijn de nationale regeringen van de lidstaten vertegenwoordigd. Naar gelang het onderwerp wisselt de Raad van samenstelling. In de Landbouwraprad zitten 28 ministers van Landbouw; in de Transportraad 28 ministers van Verkeer, enzovoort. Bij besluitvorming over de euro komen de 18 ministers van Financiën uit de eurozone bijeen in de EMU-raad. Om het halfjaar vervult een van de EU-lidstaten het voorzitterschap.

3. Voor meer informatie zie http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_nl.htm.

Meestal besluit de Raad bij unanimiteit. Lidstaten die tegen een voorstel zijn, onthouden zich in de regel van stemming. Vaak is er sprake van uitruil: op een ander onderwerp krijgt een tegenstribbelende lidstaat dan wel zijn zin. De Raad beslist over de Europese begroting (al heeft het EP hierbij de laatste stem) en verder over alle voorstellen voor regelgeving (waarbij het EP soms adviesrecht heeft en in veel gevallen medebeslissingsrecht). Iedere lidstaat heeft in de Raad een bepaald aantal stemmen, dat het verschil in bevolkingsomvang tot uitdrukking brengt.⁴ Naast de eis dat een voorstel gesteund moet worden door minstens 260 van de 352 stemmen, geldt de voorwaarde dat meer dan de helft van de lidstaten voorstemt.⁵

Sinds 1974 wordt om het halfjaar een vergadering van de *Europese Raad* belegd: hierin hebben de regeringsleiders – soms het staatshoofd – zitting, waaronder de Duitse bondskanselier, de Franse president, de Britse premier en de Nederlandse minister-president. De Europese Raad zet de hoofdlijnen van het beleid uit, maar stelt geen EU-regelgeving vast. Sinds 2010 heeft hij een vaste voorzitter.

De *Europese Commissie* (EC) is het dagelijks bestuur van de Europese Unie. De leden worden voor vijf jaar benoemd door de Europese Raad, waarbij het Europees Parlement recht van instemming heeft. Iedere lidstaat levert een Europees Commissaris.⁶ De EC opereert als een college, met een col-

4. De grootste lidstaat (Duitsland) heeft 29 stemmen, de kleinste (Malta) 3. Polen heeft 27 stemmen en Nederland 13. Zie voor een overzicht Bijlage 2 op p. 166. Vanaf 2014 geldt de 'dubbele meerderheidsregel': een voorstel kan dan alleen worden aangenomen met een meerderheid van de lidstaten (ten minste 15) die tezamen minstens 65% van de EU-bevolking vertegenwoordigt.

5. In hoofdstuk 4 wordt uitgebreider ingegaan op de wijze van besluitvorming in de Raad van Ministers alsook op het diplomatieke onderhandelingsproces dat daaraan voorafgaat.

6. Voor Nederland is dat momenteel mw. N. Kroes.

lectieve verantwoordelijkheid. Het orgaan is verantwoordelijk voor de uitvoering en handhaving van de EU-regelgeving. Daarnaast heeft de EC als enige instelling het recht om voorstellen voor nieuwe en wijziging van bestaande regelgeving te doen. Met name in de jaren 1985-1995 vervulde de Europese Commissie, onder leiderschap van Jacques Delors, de rol van trekker van het Europese integratieproces. De Verdragen die de basis legden voor de voltooiing van de Interne Markt en de vorming van de Economische Monetaire Unie kwamen in deze tijd tot stand. De laatste vijftien jaar speelt de Europese Commissie, mede door de uitbreiding en de toegenomen macht van de Europese Raad, veel meer de tweede viool.⁷

Het *Europees Parlement* (EP) wordt sinds 1979 om de vijf jaar rechtstreeks gekozen door de kiesgerechtigde ingezetenen van de EU-lidstaten. Het EP telt 751 leden en is het op een na grootste parlement ter wereld. Iedere lidstaat heeft een vastgesteld aantal zetels en via verkiezingen wordt bepaald welke vertegenwoordigers die zetels gaan bezetten. De grootste lidstaat Duitsland levert 96 EP-leden, de kleinste 6 (Malta). Nederland zit met 26 EP-zetels in de middenmoot.⁸

De officiële zetel van het EP is Straatsburg. In 1997 is dit op verzoek van Frankrijk in het Verdrag van Amsterdam vastgelegd. Helaas heeft minister-president Wim Kok indertijd verzuimd hier dwars voor te gaan liggen. Deze verdragsbepaling kan namelijk alleen bij unanimiteit weer worden geschrapt. Het EP zelf kan dit niet veranderen. De feitelijke thuisbasis van het EP is Brussel. De huur van het gebouw in Straatsburg en het maandelijks heen en weer verhuizen kosten ongeveer 250

7. De Europese Commissie was door haar kleinere omvang vóór 1995 slagvaardiger. Verder heeft het aftreden van de Commissie-Santer in 1999 als gevolg van fraude en misstanden veel afbreuk gedaan aan haar status.

8. Zie voor de verdeling van de EP-zetels over de lidstaten Bijlage 1 op p. 165.

miljoen euro per jaar. De Nederlandse belastingbetalers betalen hiervan ongeveer een tiende deel. Een bezuiniging van 25 miljoen euro zou mooi meegenomen zijn ...

Het EP heeft als belangrijkste taak het controleren van de Europese Commissie. Een neventaak is die van medewetgever. Samen met de Raad van Ministers stelt het EP de meeste EU-regelgeving vast, alsook de begroting van de Europese Unie. In de praktijk zijn de Europarlementsleden vooral bezig met (nieuwe) regelgeving en met de begroting. Van een effectieve controle van de Europese Commissie komt weinig tot niets terecht. Het Europees Parlement is bepaald niet de waakhond die opkomt voor de belangen van de inwoners van de lidstaten. Integendeel. Het EP is voor het verhogen van de EU-begroting, zelfs in crisistijd. Het wil een Europese belasting introduceren, zodat het voor de omvang van de uitgaven niet langer afhankelijk is van de nationale regeringen en nationale parlementen. Voorstellen voor nieuwe Europese regelgeving worden altijd – vaak enigszins gewijzigd – aangenomen, ook al is lang niet altijd duidelijk wat de meerwaarde is van het Europese optreden. Daarmee treedt het Parlement het EU-verdrag met de voeten. Meer budget, meer regelgeving, meer Europa is altijd beter, zo lijkt het adagium. Een ‘gideonsbende’ van circa 125 parlementsleden keert zich tegen dit automatisme. Maar deze oppositie wordt door een grote meerderheid als eurosceptisch of ronduit anti-Europees bestempeld. Het is hoog tijd dat deze houding gaat veranderen. Als het EP op dit punt met zijn vastgeroeste gewoonten zou breken en in veel grotere mate het belang van de inwoners in het oog gaat houden, zullen kiezers het Europees Parlement als een serieuze instelling zien en vermoedelijk in groteren getale naar de stembus komen.

2.3 Bureaucratie

Bij de Brusselse instellingen van de Europese Unie werken ruim 35.000 ambtenaren, waarvan een slordige 22.000 bij de

Europese Commissie. Ter vergelijking: een stad als Amsterdam heeft zo'n 15.000 ambtenaren in dienst en het Nederlandse ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid telt om en nabij 21.000 ambtenaren. Dit plaatst de veelgehoorde klacht over de Brusselse bureaucratie enigszins in perspectief.

Naast de ambtenaren in Brussel zijn er rond de 2.500 diplomaten namens de EU-lidstaten actief betrokken bij de Europese beleidsvorming. Hier komen nog bij de vele vertegenwoordigers van vakbonden, bedrijfstakken, grote ondernemingen, regionale overheidsinstanties, instituten en andere belangengroepen. Die proberen allemaal hun invloed aan te wenden om de plannen voor EU-regelgeving aan te passen of Europese financiering voor interessante projecten los te peuten.

De vraag is natuurlijk waar zij dit allemaal voor doen. Wat is het doel van hun werk? Bouwen aan een beter Europa? Opmerkelijk genoeg is er in de verdragen van de Europese Unie geen einddoel geformuleerd, of het moet de frase zijn dat de lidstaten in het verband van de Unie streven naar een steeds hechter verbond van de volkeren van Europa: een *ever closer Union* ...

3 Naar een 'United States of Europe'?

Voor veel politici, rechtsgeleerden en bestuurskundigen is het intussen wel een uitgemaakte zaak: de Europese Unie is op weg een Verenigde Staten van Europa te worden, zodat zij zich (eindelijk) kan meten met de Verenigde Staten van Amerika. Zou het te hoog gegrepen zijn om zo'n Europese superstaat te vormen? Nee, zeggen de voorstanders en zij wijzen erop dat de VS vijftig deelstaten tellen terwijl de EU op dit moment 28 lidstaten heeft. Een Europese federale staat valt dus prima te realiseren. Als de politieke wil er maar is en we erin slagen om de burgers te mobiliseren voor dit idee. Intussen dient bij veel Europese federalisten de VS niet alleen als ideaal, maar ook als

antipool. Want een federaal Europa zou de hegemonie van de VS op het westelijk halfrond kunnen doorbreken. Veel protagonisten van dit idee zijn bepaald niet vriendelijk jegens de VS.

Een excellent voorbeeld daarvan is Guy Verhofstadt, voorzitter van de liberale fractie in het Europees Parlement.⁹ Een van zijn argumenten is dat de muntunie vraagt om een federale unie. Want een munt zonder staat kan eigenlijk niet bestaan, dat is nog nooit vertoond. Verhofstadt draait hier de werkelijkheid om. Want de Europese muntunie is in 1999 tot stand gebracht, zonder dat voldaan werd aan de economische en politieke voorwaarden, zoals een grote mate van op elkaar afgestemd economisch beleid, gelijklopende conjunctuurcycli en overheidsfinanciën die voldoende op orde zijn. De voorstanders van de Economische en Monetaire Unie (EMU) hebben hier van meet af aan vooral om politieke redenen voor gepleit. Zij betoogden toen dat de Europese eenheidsmunt nodig was om de Interne Markt te voltooiën en ze betogen nu dat de munt op zijn minst een fiscale unie nodig heeft – lees: een ‘Europese minister van financiën’ die kaders stelt aan de begrotingen van de lidstaten en zo nodig maatregelen kan afdwingen. En daarnaast natuurlijk Europese belastingheffing om financiële transfers tussen rijkere en armere regio’s op een soepeler manier te laten plaatsvinden.

De schuld van de huidige economische en financiële crisis wordt door profederalisten dan ook gelegd bij de nationale regeringen. Zij blokkeren gewenste oplossingen en een snelle totstandkoming daarvan. De realiteit is dat juist omdat de nationale economieën zo sterk van elkaar verschillen, een uniforme Europese oplossing van de crisis onmogelijk is. Gelet op de stijgende inflatie in sommige lidstaten, is een renteverhoging nodig. Maar de ECB verhoogt momenteel de rente niet om-

9. Kortweg de ELDR-fractie; hiervan maken ook de delegaties van VVD en D66 deel uit.

dat dan de onderhuidse problemen in Zuid-Europese lidstaten meteen weer de kop zullen opsteken.¹⁰

Het ideaal van een federale Europese superstaat past keurig in de bestaande staatsrechtelijke modellen, maar behalve een bureaucratische blauwdruk is het vooral een mythe. Een Europese federatie gaat om verschillende redenen niet werken.

De Europese lidstaten hebben ieder hun ontstaansgeschiedenis, terwijl de federatie van de Verenigde Staten van Amerika ontsproten is aan de gedachtevorming van immigranten die hun politieke en maatschappelijke ideeën en methoden uit Europa hadden meegebracht. De oorspronkelijke bevolking werd verjaagd of uitgeroeid, waardoor hun stem in de politieke besluitvorming niet meewoog. Verder deelden de meeste Amerikanen de drive zich te ontworstelen aan het gezag van de Britse kroon.

De Amerikaanse deelstaten hebben alle Engels als voertaal. Dat vergemakkelijkt het uitwisselen van meningen en het volgen van het politieke debat op federaal niveau. De Europese Unie kenmerkt zich juist door een grote verscheidenheid van talen die uit oogpunt van erkenning van iedere lidstaat op een gelijkwaardige wijze behandeld dienen te worden. Door het veeltalige karakter is van een (plenair) debat in het Europees Parlement geen sprake. Het plaatsen van interrupties is praktisch onmogelijk, doordat de simultaanvertaling altijd een of meer zinnen achterloopt.

De geopolitieke en (militair) strategische oriëntatie van de Europese landen loopt behoorlijk uiteen. Dit vloeit direct voort uit de geografische ligging, maar hangt tevens samen met de historie van een land. Terwijl Frankrijk de trans-Atlantische verbondenheid zou willen minimaliseren, hecht het Verenigd Koninkrijk daar zeer sterk aan. Ook Nederland heeft een sterkere trans-Atlantische oriëntatie, maar combineert die met een

10. Zie verder hoofdstuk 2 van deze bundel.

continentale gerichtheid, vooral door de handelsbetrekkingen met Duitsland. Polen en andere Midden-Europese landen hebben te maken gehad met een Duitse en daarna een Russische overheersing. Zij willen de bureaucratie van Moskou zeker niet inruilen voor die van Brussel. En als het gaat om de vraagstukken van veiligheid en defensie hebben zij meer vertrouwen in een alliantie met Amerika dan te steunen op de regeringen in Berlijn en Parijs. De Zuid-Europese landen richten zich vooral op de onrustige regio van het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Voorgaande cocktail van geopolitieke oriëntaties maakt het voeren van een gezamenlijk Europees buitenland- en defensiebeleid praktisch onmogelijk. Het ontlokte ooit iemand de opmerking dat, indien de EU er al in zou slagen om een gezamenlijk Europees leger op de been te brengen, zij vervolgens geen besluit zou kunnen nemen waar en wanneer die militaire macht ingezet zou worden.¹¹

Ook in sociaaleconomisch opzicht zijn er behoorlijke verschillen tussen de Europese landen. Er wordt wel gesproken over het Europese Sociale Marktmodel, maar dit is eigenlijk een term die de grote diversiteit verhult. Het Angelsaksische model van het Verenigd Koninkrijk lijkt veel meer op het Amerikaanse dan op het Duitse model. Oostenrijk, Zwitserland en Nederland lijken sterk op Duitsland en deze vier worden wel aangeduid als Rijnlandse economieën. Weer anders zijn de 'gemengde markteconomieën' van Frankrijk, Italië, Spanje en Portugal, landen met een voorkeur voor een protectionistische houding. De Scandinavische landen kennen een sterke sociaaldemocratische traditie met ruime collectieve voorzieningen en daarmee gepaard gaande hoge belastingen. De landen van Midden- en Oost-Europa zijn nog steeds bezig om de gevolgen van het communisme te overwinnen. Deze sociaaleconomische

11. Vergelijk de weifelende houding van de Europese Unie in de jaren negentig met betrekking tot de situatie in voormalig Joegoslavië.

variatie hangt samen met culturele en andere verschillen.¹²

Het pleidooi voor een federale Europese staat berust op de veronderstelling dat de nationale staten gedoemd zijn tot afsterven. Het zijn relikwieën uit de negentiende eeuw. Er is sprake van steeds meer wereldwijde, onderlinge samenhang, versterkt door het proces van globalisering. De wereld wordt een dorp. De ontwikkelingen van de laatste decennia zorgen ervoor dat nationale regeringen geen greep meer hebben op de situatie. Ze doen er daarom verstandig aan hun macht te 'poolen'. Een federale EU zou beter het hoofd kunnen bieden aan de uitdagingen van globalisering, zo luidt de redenering.

Het argument dat 'één Europa' meer tegenwicht biedt tegen de krachten van globalisering klinkt op het eerste gehoor als een klok, maar wil het hout snijden, dan vergt dat een Europees verband dat op een geheel andere leest geschoeid is. Voor het ontwikkelen van een mondiale strategie heb je een verrekijker en een kompas nodig. Die ontbreekt in de EU-instrumentaria. De Europese Commissie en het Europees Parlement lijken enkel te beschikken over een vergrootglas en wat losse naalden. Met haar regelgeving dringt de EU door tot in de kleinste zaken van het dagelijks leven. Van allerlei producten wordt tot in detail vastgesteld aan welke eisen deze moeten voldoen om op de Europese interne markt verhandeld te worden. Het zijn net speldenprikken waar fabrikanten en importeurs soms dol van worden. De EU is zo gefocust op de kleine (veiligheids)risico's die de consument loopt, dat zij de grootste bedreigingen over het hoofd ziet.

Waar Europa zich bijvoorbeeld nauwelijks om bekommert, is de 'demografische winter' die voor de deur staat. De bevolking van de meeste lidstaten vergrijst en ontgroent in hoog tempo. Tegenover iedere 65-plusser staan nu vier werken-

12. Hoofdstuk 10 gaat dieper in op de culturele verschillen tussen de Europese landen.

den, over twee decennia daalt dit naar twee. De 'gemiddelde Europeaan' is nu 40 jaar, straks tegen de 50. Het is de olifant in de kamer, zouden de Engelsen zeggen. De EU heeft nog geen begin gemaakt met het doordenken van de vraag wat een krimpende en verouderende bevolking betekent voor de concurrentiepositie van Europa op de wereldmarkt en bijvoorbeeld voor de wenselijkheid van het vrij verkeer van personen en werknemers tussen de lidstaten. Op welke manier kan de EU eraan bijdragen dat de stijgende kosten wegens oudedagsvoorzieningen de draagkracht van de beroepsbevolking in de lidstaten niet te boven gaan? We horen enkel pleidooien voor het invoeren van een Europese belasting ...

4 Nationalisme: een goede weg?

We hebben gezien dat het federalisme geen uitweg biedt. We zullen nu de route van het nationalisme verkennen. Nationalisme is een modern fenomeen dat vanaf het einde van de achttiende eeuw opkwam, toen het Verlichtingsdenken opgang maakte. In de ideologie van het nationalisme wordt het concept van de natie verbonden met het beginsel van de volkssoevereiniteit. Het burgerlijk nationalisme beoogt dat een groep mensen of een gemeenschap van burgers er in alle vrijheid voor kiest om hun afzonderlijke, individuele belangen gezamenlijk te behartigen en daartoe het politieke verband van een eigen staat te vormen.

Later, in de tweede helft van de negentiende eeuw, ontstaat een andere vorm van nationalisme. Dit wordt het etnisch nationalisme genoemd en is gericht op het verbinden van een etnische groep met een bepaald territorium. Denk aan de zogenoemde bloed- en bodemtheorie. Vaak voegt zich bij het etnisch nationalisme de drang om het territorium uit te breiden. Ook gaat deze vorm van nationalisme nogal eens gepaard met het streven naar etnisch homogene gebieden, wat zich uit in (gewelddadige) dwang jegens minderheden om zich aan te pas-

sen aan de dominante etnische groep – of te verhuizen naar een ander land. In voormalig Joegoslavië hebben we aan het einde van de twintigste eeuw gezien dat het etnisch nationalisme intens kan opflakkeren en tot onmenselijke wreedheid kan leiden.

In de discussie over Europa klinkt nogal eens de frase ‘nationalisme is oorlog’. Om het nationalisme te bedwingen, zou een ‘postnationale’ Europese Unie gevormd moeten worden.¹³ Het beroep op het gevaar van nationalisme gaat echter veel te kort door de bocht. Inderdaad, Europa werd in de twintigste eeuw door gruwelijke oorlogen geteisterd. Maar ten tijde van de Tweede Wereldoorlog waren juist de uitgesproken internationalistische ideologieën van fascisme en nationaalsocialisme de drijvende krachten achter het onmenselijke geweld. En nadien, ten tijde van de Koude Oorlog, hield het communisme vele landen van Midden- en Oost-Europa in een ijzeren houdgreep, waarop de West-Europese landen reageerden door een hecht militair bondgenootschap in de vorm van de NAVO.

Er is nog iets merkwaardigs wanneer het voorgaande argument in stelling wordt gebracht om de vorming van een Europese federale staat te bepleiten. Want door te streven naar een Europese superstaat wil men in feite natievorming op Europees niveau realiseren. Met het verwijt van nationalisme schieten de Europese federalisten in hun eigen voet. De Eerste Wereldoorlog is mede ontstaan door het centralistische streven van machthebbers die grote multinationale staten in stand wilden houden door druk op minderheden uit te oefenen. Als men zich dat bedenkt, is het spelen met vuur om een diversiteit van 28 of nog meer Europese landen in het keurslijf te persen van een vanuit Brussel bestuurde staatsvorm.

Uit moreel oogpunt is de ideologie van het nationalisme die het eigen volk verheerlijkt en het nationale belang verabsolu-

13. Zie bijvoorbeeld Cohn-Bendit en Verhofstadt, *For Europe!*

teert inderdaad verwerpelijk. Zij gaat in tegen de basale Bijbelse gedachte dat God alle mensen gelijkwaardig heeft geschapen en zonder aanzien des persoons rechtvaardig zal oordelen. Ook mogen ethische waarden en normen nimmer ondergeschikt worden gesteld aan het nationale belang. Want dat leidt er vaak toe dat ook fundamentele beginselen van het volkenrecht en de mensenrechten met voeten worden getreden. Recht wordt dan ondergeschikt gemaakt aan macht. De SGP distantieert zich nadrukkelijk van dergelijke opvattingen of ideologieën.

Intussen is er wel de realiteit dat mensen en volkeren behoefte hebben aan een bezielend verband waarbinnen zij uitdrukking kunnen geven aan hun saamhorigheid en een bepaalde mate van vertrouwdheid kunnen beleven. Afwijzing van nationalisme impliceert geen omhelzing van een 'euroburger-schap', alsof er maar twee smaken zijn. Eurocentrisme is niet minder bekrompen en schadelijk dan nationalisme. Naarmate de Europese Unie steeds meer lidstaten telt en alsmaar groter wordt, neemt bij mensen de behoefte toe aan de vertrouwdheid en identiteit die een natiestaat wel, en de Europese Unie blijkbaar niet kan bieden.

5 Naar een ander Europa: ja!

In de jaren kort na de Tweede Wereldoorlog is gepoogd een Europese Defensiegemeenschap te vormen. Een typische uiting van het streven naar een federatief staatsverband voor Europa, want normaliter wordt als eerste aanzet voor federatievorming het externe beleid door de betrokken staten op federaal niveau getild. Toen dat in 1954 bleek te mislukken, is gekozen voor een 'stap voor stap'-benadering. De meer zakelijke economische samenwerking zou zich door een olievlekwerking naar andere beleidsterreinen uitbreiden, omdat nu eenmaal aan heel veel overheidsbeleid een economisch aspect zit.

Tot aan de eeuwwisseling heeft het integratieproces zich

langs deze lijnen met horten en stoten voltrokken. Maar daarop terugblikkend, blijkt dat de lidstaten van de Europese Unie toch veel weg hebben van hardgekookte eieren, zodat het moeilijk is om er één omelet van te bakken.¹⁴ Veel EU-beleid, vooral de Economische en Monetaire Unie, lijkt op een jas met te lange mouwen voor de ene en te korte mouwen voor de andere lidstaat. De jas is of te wijd of te krap. Hoog tijd om de officiële ambitie van het streven naar 'een steeds hechtere unie' uit de Europese Verdragen te schrappen. Hoe hechter op papier, hoe onhechter in praktijk.¹⁵

De Europese Unie met haar 28 lidstaten kan geen federale superstaat in wording zijn. Want in en om de Europese Raad, de Raad van Ministers, alsook de andere EU-instellingen, duwen en trekken de lidstaten in een onderlinge diplomatie. In haar kern lijkt de EU meer op een internationale organisatie, zoals de Verenigde Naties, dan op een federale staat, zoals Duitsland. Tegelijk werken de EU-lidstaten in nauw verband met elkaar samen en vaardigen EU-instellingen regelgeving uit voor burgers en bedrijven. De SGP is er voorstander van om deze onderlinge samenwerking te verbeteren, zodat de EU meer ten dienste kan staan van de betrokken Europese landen en hun inwoners. In de volgende drie paragrafen wordt dit uitgewerkt naar instellingen, beleidspraktijk en morele oriëntatie van de Unie.

5.1 Institutionele aanpassingen

Een goede samenwerking tussen de Europese lidstaten staat of valt met onderling vertrouwen. Dit is niet in regels vast te leggen of met behulp van procedures te organiseren. Wel is van belang dat de dominantie van grotere lidstaten wordt in-

14. Naar een uitspraak van de Franse president Charles de Gaulle.

15. Het streven naar een *ever closer union* loopt uit op een *ever looser union*, aldus Frits Bolkestein.

geperkt door uit te gaan van een minimumvereiste van tweederde meerderheid van de lidstaten in de Raad die tezamen tweederde van de totale bevolking vertegenwoordigt. Voor vitale belangen en voor overdracht van bevoegdheden, moet de unanimitateis blijven gelden, zodat een lidstaat niet door een meerderheid *overruled* kan worden.

Macht corrumpeert en haalt vaak het slechtste in mensen naar boven. Daarom is waakzaamheid tegen concentratie van macht gewenst. Dit kan worden gerealiseerd door de kerntaken van de Europese Unie helder te omschrijven en waar mogelijk bevoegdheden terug te leggen op nationaal niveau. In de Verdragen staat het fraai omschreven als 'subsidiariteit', wat betekent dat de EU pas optreedt wanneer het beleid van de afzonderlijke lidstaten niet effectief is. Maar in de praktijk beslist Brussel over de vraag of optreden van de EU gewenst is. De Europese Commissie en het Europees Parlement vinden altijd wel een reden om nieuw Europees beleid te rechtvaardigen. Daarom zouden de nationale parlementen meer ruimte en meer mogelijkheden moeten krijgen om op de rem te trappen, zodra er nieuwe Europese regelgeving wordt voorgesteld die naar hún oordeel op nationaal vlak thuishoort.

Met het oog op de spreiding van macht is het voorts beter om aspecten van beleid te laten behartigen door andere, bestaande internationale organisaties. Voor het mensenrechtenbeleid in Europees verband is de Raad van Europa een meer geëigend orgaan. En voor defensie- en veiligheidsbeleid is dat de NAVO.¹⁶ Door verdeling van bevoegdheden over diverse organisaties

16. De claim dat de EU vrede heeft gebracht in Europa is sterk overtrokken. Zonder de betekenis van de EU te reduceren, heeft vooral de NAVO bijgedragen aan vrede en veiligheid in Europa. Nog steeds schuilt de EU onder de defensieparaplu die de VS vormen. De wens van de EU om op dit vlak meer te betekenen, ketst af op de magere defensiebudgetten van de EU-lidstaten en de onderlinge verdeeldheid. De EU heeft in economisch opzicht veel macht, maar in militair opzicht niet. Zie verder Hoofdstuk 6.

wordt samenballing van macht zoveel mogelijk voorkomen.

Een anomalie is dat de Europese Unie maar liefst vier presidenten telt: de permanente voorzitter van de Europese Raad, het roulerend voorzitterschap van de Raad van Ministers, de voorzitter van de Europese Commissie en de voorzitter van het Europees Parlement. Daarnaast is er een Hoge Vertegenwoordiger voor het extern beleid. Deze vijf personen lopen elkaar van tijd tot tijd voor de voeten. Een lachwekkende vertoning die het gebrek aan politieke macht niet camoufleert, maar etaleert. Het roulerend voorzitterschap brengt op een goede manier de gelijkwaardigheid van de lidstaten tot uitdrukking. De posten van permanente Raadsvoorzitter en Hoge Vertegenwoordiger kunnen daarom worden geschrapt. De voorzitter van de Europese Commissie kan herbenoemd worden tot algemeen secretaris, omdat deze betiteling beter past bij het ambtelijke karakter van dit bestuurlijk college. De EC is geen proto-regering.

5.2 Een andere beleidspraktijk

Het motto van de Europese Unie luidt: 'Eenheid in verscheidenheid'. Het staat op de meeste communicatie-uitingen te lezen. Het klinkt mooi en is een voortreffelijk principe. Helaas wordt het niet in praktijk gebracht. Eenheid prevaleert boven verscheidenheid. De Europese regelgeving heeft een sterk uniformerende werking. Lang niet iedereen beseft dat de EU-bureaucratie een grotere mate van uniformiteit afdwingt van de 'soevereine' lidstaten dan de federale regering in Washington vergt van de Amerikaanse deelstaten. Daarbij komt dat het 'acquis communautaire' – het corpus van EU-regelgeving – een zeer omvangrijk en uitdijend geheel is van zo'n 20.000 richtlijnen, neergeschreven op liefst 97.000 pagina's. Daar komen dan nog ruim 10.000 uitspraken van het Europese Hof van Justitie bij die een nadere interpretatie geven van de regelgeving. Vanwaar deze neiging om alles op papier te willen regelen?

Allereerst spreekt hieruit de gedachte dat de werkelijkheid door mensen naar de hand kan worden gezet. Men kiest in de EU voor harmonisatie van verschillen, in plaats van wederzijdse erkenning. Deze blauwdrukbenadering past naadloos bij het Verlichtingsdenken, dat eigenlijk niet uit de voeten kan met de verscheidenheid die God in de schepping heeft gelegd.

In de tweede plaats gaan EU-instellingen ervan uit dat één Europese regel beter is dan 28 verschillende, op de nationale situatie toegesneden wetten. Een probleem dat in alle lidstaten speelt, wordt onmiddellijk geïdentificeerd als een 'Europees probleem', zoals (jeugd)werkloosheid.¹⁷ Vaak wordt hieraan de mantra toegevoegd, dat wie zich verzet tegen de basisgedachte 'meer Europa is beter' een anti-Europeaan of nationalist wordt genoemd, wat ronduit misplaatst is.

Een derde factor van betekenis bij het genereren van nieuwe regels is de sterke lobby vanuit het bedrijfsleven. Rondom de EU-instellingen in Brussel zijn zo'n 15.000 lobbyisten actief die Europese ambtenaren voor hun ideeën proberen te winnen of (wijzigings)voorstellen insteken bij EP-leden. Aangezien het als een succes wordt gezien om nieuwe wetgeving of wijzigingsvoorstellen aangenomen te krijgen, werpt het EP geen dam op tegen de vloedstroom van Brusselse regels.¹⁸ Dit vereist een sterke zelfdiscipline die politici zich maar moeilijk eigen kunnen maken.

Deze Europese politiek van goede bedoelingen – meer welvaart door vrije handel op de interne markt met een hoog niveau van consumentenbescherming – leidt tot bedilzucht en betutteling. De effecten zijn tegendraads. De EU zet namelijk

17. Effectief werkgelegenheidsbeleid is een kwestie die zich meer leent voor een regionale aanpak dan voor een nationale, laat staan een continentale benadering.

18. Overigens stelt de SGP niet – in lijn met de vuilnisbaktheorie die sommige eurocritici aanhangen – dat al het slechte beleid uit Brussel komt, alsof Den Haag alleen maar goede wetgeving uitvaardigt.

de vrijheid van mensen en gezinnen, de democratie en de sociale samenhang in een samenleving op het spel. Mensen met gezond verstand verzetten zich daartegen.

Begin 2013 wierp de Britse premier David Cameron een steen in de EU-vijver met zijn pleidooi om meer bevoegdheden terug te geven aan de lidstaten omdat burgers anders richting de uitgang van de Unie gedreven worden. Hij stelde dat het EU-lidmaatschap van het Verenigd Koninkrijk in gevaar komt als het geen andere vorm krijgt, want de Britten voelen de EU steeds meer als iets wat hun wordt opgelegd in plaats van iets wat er voor hen is. Wie het betoog van Cameron als eurosceptisch naar de prullenbak verwijst, ziet mijns inziens de realiteit niet onder ogen. Dat 'meer Europese integratie' het enig juiste antwoord zou zijn op de eurocrisis, is hoogst aanvechtbaar. Het gaat om de vraag op welk niveau een beleidsprobleem het meest effectief kan worden opgelost. Hoog tijd dat alle Europese politici deze vraag serieus onder ogen zien.

Tot op heden klinkt in Straatsburg en Brussel te veel het argument dat de burgers 'Europa niet goed begrijpen'. En daarom besteden Commissie en Parlement jaarlijks ettelijke miljoenen euro's aan voorlichting over de 'zegeningen' van de Europese Unie voor gewone mensen. Het effect? Vooralsnog lijkt het erop dat dit het wantrouwen bij velen alleen maar versterkt. Wil de EU het vertrouwen terugwinnen, dan is het nodig dat zij niet uit is op vergroten van macht en invloed, maar op een betere, doelmatiger dienstbaarheid.

5.3 Morele oriëntatie

In de derde plaats pleit de SGP voor een morele herbronning van Europa. Wie de verdragsteksten van de Europese Unie en haar voorgangers nagaat, merkt dat deze in toenemende zin een moderne, seculiere geest ademen, geïnspireerd door verlichting, humanisme en liberalisme. De SGP keert zich tegen een seculiere invulling van belangrijke waarden als vrijheid,

menselijke waardigheid, solidariteit en de rechtsstaat, omdat die exclusief aanstuurt op een 'verplichting tot verlichting'. Bijgevolg verdwijnen de oorspronkelijke christelijke waarden en normen uit beeld. De Europese Unie mist een objectief en duurzaam ijkpunt voor haar regelgeving en beleid. Hierdoor dreigt het gevaar dat macht in plaats van gerechtigheid komt en welvaart in plaats van welzijn.¹⁹

Volgens de visie van de SGP zijn staatkundige en economische belangen niet absoluut, maar ondergeschikt aan morele waarden en normen. Het nationale belang van een lidstaat of het economische belang van de EU is van een tweede orde. Alleen als men dit uitgangspunt respecteert, kan het risico van een heroplevend radicaal nationalisme worden vermeden. Het creëren van een Europese variant op de huidige nationale staten met het oog op de concurrentiestrijd tussen de grootmachten van deze wereld, verveelvoudigt het risico op een herhaling van historische ontsporingen. De morele erosie heeft de Europese beschaving geen goed gedaan. Zij lijkt op een laagje vernis dat in deze tijd van crisis heel dun blijkt te zijn, gelet op allerlei extreem gedachtegoed dat her en der in Europa de kop opsteekt.²⁰

In de Europese Verdragen staan als grondbeginselen de zogenoemde 'vier vrijheden' omschreven: het vrij verkeer van personen, diensten, goederen en kapitaal. Het verdient aanbeveling om als contragewichten ook 'vier verantwoordelijkheden' te omschrijven en die in het beleid te behartigen. Dan is te denken aan de verantwoordelijkheid voor:

- *Gerechtigheid* - vrede en harmonieuze verhoudingen in de

19. Hierbij sluit de constatering van Menasse aan dat de EU te veel gericht is op het behartigen van de belangen van de (nationale) politieke, financiële en economische elites. Vgl. Menasse, *De Europese koerier*, p. 66.

20. Het groeiende antisemitisme in veel Europese landen spreekt boekdelen.

samenleving zijn van onschatbare waarde, het beleid van de overheid beschadigt deze niet en beschermt rechten van (het) kwetsbare mensen(leven);

- *Verbondenheid* - menselijke relaties, gezinnen en andere vitale maatschappelijke verbanden verdienen bescherming tegen doorgeslagen individualisme of concurrentiedrang;
- *Rentmeesterschap* - mensen hebben de aarde, de schepping en haar rijkdommen in bruikleen, uitputting is niet toegestaan, het recht op eigendom is niet absoluut;
- *Gematigdheid* - mateloosheid is niet goed voor mens en samenleving, rijkdom is zinloos als die verworven wordt door rusteloze productiviteit, een mens mag geen (loon)slaaf worden van het streven naar welvaart; schaalvergroting kan niet eindeloos doorgaan, (nationale) grenzen zijn zinvol om de samenleving overzichtelijk te houden en mensen geborgenheid te bieden.

Deze vier verantwoordelijkheden vormen noodzakelijke correcties op de eenzijdige, vooral door financieel en economisch gewin gedreven interpretaties van de 'vier vrijheden' in de Europese Verdragen. Wanneer er meer christelijke parlementsleden en ambtenaren bij de Europese instellingen zijn die zich uitspreken voor een evenwichtiger verhouding van rechten en plichten, zou dit het beleid van de Europese Unie in positieve zin kunnen wijzigen. Daarnaast is een serieuze versterking nodig van het Europese netwerk van christelijke organisaties om – bijvoorbeeld – invloed uit te oefenen op voorstellen van de Europese Commissie, dan wel die tijdig op hun consequenties te toetsen ten aanzien van Bijbelse waarden en normen.²¹ Hierdoor kan een krachtige lobby gevormd worden tegen bedrijven die blind gaan voor hun economische interesse, alsook

21. Via het lidmaatschap van de European Christian Political Movement participeert de SGP in een dergelijk Europees netwerk.

tegen secularistische organisaties die beleid voorstaan dat huwelijk en gezin alsook de beschermwaardigheid van het menselijk leven ondermijnt.

6 Uitleiding

Wie de gang van zaken in de Europese Unie oppervlakkig beschouwt, ziet een internationale elite, die zich heeft ontworsteld aan het provinciale of nationale niveau, naar grote hoogte is opgestegen en ieder contact met de grond heeft verloren. Haar vlucht laat zich niet corrigeren of remmen door een beroep op idealistische waarden of realistische feiten. Als dit de werkelijkheid zou zijn, zou een mens licht tot een cynische houding vervallen. De realiteit is dat lidstaten een stevige vinger in de pap hebben, vooral via de nationale regeringen. Wat vooral nodig is, is een serieus tegenwicht tegen Commissie en Parlement, die in meerderheid streven naar een *ever closer union*. Dat kan door het verkiezen van andersgezinde parlementsleden en via versterking van de invloed van nationale parlementen.

Wie echt voor Europa is, streeft niet naar een centrale Europese machtsinstantie, maar houdt het meest wezenlijke belang van alle Europese volkeren in het oog. Daarom voert de SGP geen onverantwoord pleidooi om uit de Europese Unie te stappen. Zij wil zuinig zijn op maatschappelijke verbanden die de vrede en stabiliteit bevorderen. Wel streeft de SGP naar een herziening van de bevoegdheidsverdeling tussen Unie en lidstaten en een correctief tegenwicht tegen de eenzijdigheid van de 'vier vrijheden' door 'vier verantwoordelijkheden' te benadrukken. Het ideaal van Groen van Prinsterer, een Europese eenheid in nationale en staatkundige verscheidenheid, is voor de SGP ook in de eenentwintigste eeuw het christelijk perspectief voor ons werelddeel.²²

22. Zie Bijl, *Een Europese antirevolutionair*, met name p. 52, 466.

Literatuur

- Aalders, W., *De overlevingskansen van een protestantse natie. Nederland in een verenigd Europa*, Den Haag 1987.
- Baudet, Th., *Pro Europa dus tegen de EU* (H.J. Schoo-lezing 2012), Amsterdam 2012.
- Bijl, J.P., *Een Europese antirevolutionair. Het Europabeeld van Groen van Prinsterer in tekst en context*, Amsterdam 2011.
- Bittner, J., *So nicht, Europa! Die drei grossen Fehler der EU*, München 2010.
- Cohn-Bendit, D. en G. Verhofstadt, *For Europe! Manifesto for a post-national revolution in Europe*, München 2012.
- Eppink, D.J., *De toren van Babel staat in Brussel. Pleidooi voor een Verenigd Europa van Staten*, Tiel 2010.
- Eurofractie ChristenUnie-SGP, *Verder zien. Uitzicht op een nieuw Europees verdrag*, Rotterdam 2007.
- Hooglander, H.J. en H.J.A. Ruissen, *Europa blijft boeien* (infoschets SGP-jongeren nr. 21), Den Haag 2001.
- Leconte, C., *Understanding Euroscepticism*, Hampshire/New York 2010.
- Menasse, R., *De Europese koerier. De woede van de burger en de vrede van Europa*, Utrecht 2013.
- Renan, E., *Wat is een natie?*, Amsterdam 2013.
- Tigchelaar, J.J. e.a., *Nationale soevereiniteit: gave en opgave*, Den Haag 1991.
- Waal, L. van der e.a., *Boodschap aan Europa. SGP-visie op de Europese Unie*, Den Haag 2003.